

SUYOLCUZÂDE MUSTAFA EYYÛBÎ'NİN MUSHAFI

Celalettin KARADAŞ*

Özet

Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî, büyük hat dehâsı Hâfız Osman'ın hocasıdır. Mustafa adındaki bu hattatımız takrîben 1028/1619 tarihinde dünyaya gelmiş, Eyüp semtinde doğduğu için de *Eyyûbî*, lakabıyla meşhur olmuştur. Hattatın elli kadar Kur'ân-ı Kerîm, yüz kadar En'âm-ı Şerîf yazdığı bilinmekle beraber yazısına az rastlanır. Ülkemizde, bugüne kadar sadece bir mushafı bilinmektedir. Chester Beatty Kütüphanesi İslâm Koleksiyonu Is. 1526 da kayıtlı Kur'ân, gün yüzüne çıkarılan ikinci mushafıdır. Bu nadide yazma cilt, hat ve tezhip sanatımız açısından dönemine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suyolcuzâde, Chester Beatty Kütüphanesi, Mushaf, Tezhip, El Yazması.

The Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî Qur'an

Abstract

Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî was the master of calligraphy genius Hafiz Osman. This great calligrapher whose real name was Mustafa was born in circa 1028 / 1619 and he became famous under the nickname *Eyyûbî*, due to the fact that he was born in the district known as Eyüp. Although he is known to have scribed approximately fifty Holy Qur'ans and a hundred En'âms, his writings are rarely encountered in our time. Only one single copy of Holy Qur'an written down by him has come to be known so far in our country. The Qur'an registered under the inventory no. Is. 1526 in the Collection of Islamic Works in Chester Beatty Library is the second Holy Qur'an scribed by him that was recently discovered. This rare and precious hand-written volume gives light to its time in terms of our calligraphy and illumination arts.

Key Words: Suyolcuzâde, Chester Beatty Library, Mushaf (Qur'an), Illumination, Manuscript

---

* Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniv. Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Tezhip ASD Başkanı, ckaradas@atauni.edu.tr–celalettinkaradas@hotmail.com

Kitap sanatlarımız içerisinde değerlendirilen hüsn-i hat ve tezhibin, en çok kullanıldığı alanların başında el yazması kitaplar gelir. Osmanlı hattının büyük isimlerinin yazmış oldukları Kur'ân-ı Kerîmler de hat koleksiyonlarının en müstesnâ parçaları arasında yer alır. El yazması mushaflar, yalnız ülkemiz koleksiyonlarında değil, yurtdışında da birçok resmî ve özel koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. Bu yazmalardan biri de Chester Beatty Kütüphanesi İslâm Koleksiyonu'nda yer alan *Mustafa Eyyûbî* mushafıdır.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bunalımlı dönemlerde, özellikle XX. yüzyılın başlarında, birçok Türk eseri çeşitli yollardan yurt dışına çıkarılmıştır. Çünkü, el yazması kitaplar, Avrupalı koleksiyoncuların sahip olmaya çalıştığı en gözde eserler arasında yer almaktadır. Bu koleksiyonculardan biri de Sör Alfred Chester Beatty'dir¹. Ünlü koleksiyoncu Beatty'nin Doğu yazmalarına sahip olmasıyla ilgili olarak başka bir ünlü koleksiyoncu Calouste Gulbenkian'la fikir teâfisinde buldukları, birbirlerine yazdıkları mektuplardan anlaşılmaktadır². Bu durum, XX. asrın başlarına kadar, Türk eserlerinin hâlâ Batılılar tarafından ilgi gördüğünün delilidir.

Kendi ismiyle maruf kütüphanenin kurucusu Chester Beatty (1875-1968) New York'ta doğdu. Columbia Üniversitesi'nde Maden Mühendisliği okudu. Mısır'da bulunduğu yıllarda İslâm sanatına ilgi duydu. Profesyonel tavsiyeler alarak, özellikle yüksek kalitede tezhipli yazma eserlerden meydana gelen bir koleksiyon oluşturdu. 1930'larda İslâm koleksiyonuna birçok yazma ekledi. Shrewsbury Road'ta koleksiyonunu sergileyebileceği bir bina satın aldı ve müze haline getirdi. Uzun bir süre burada hizmet veren müze Beatty'nin ölümünden sonra şimdiki binasına taşındı. Müze, İrlanda Cumhuriyeti'nin başkenti Dublin şehir merkezindedir. Dublin Castle'ın bahçesinde bulunan Clock Tower binası (Foto 1), bütünüyle restore edildi. Bu binaya eklenen yeni yapı sergi salonları olarak, eski bina ise müzecaat kütüphanesi olarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur³. İslâm Koleksiyonu içerisinde, 160'ın üzerinde Türk eseri bulunmasına karşın, 1958 yılında, bu

---

¹ Alfred Chester Beatty hakkında geniş bilgi için bkz. C. Horton, *Alfred Chester Beatty*, Dublin 2003.

² M. Fidalgo, "Kitap tutkunu Calouste Gulbenkian", *Lizbon Calouste Gulbenkian Müzesi'nden Başyapıtlarla Doğu'dan Batı'ya Kitap Sanatı ve Osmanlı Dünyasından Anılar*, İstanbul 2006, s.43.

³ *The Chester Beatty Library*, Dublin 2004, s. 7-10.

koleksiyona âit 93 yazmadan müteşekkil bir katalog yayımlanmıştır⁴. Bugün, Türk koleksiyonu içerisinde 30'un üzerinde mushafın bulunduğu⁵ Chester Beatty yazmalar koleksiyonu, dünyaca ünlü, seçkin bir kitap koleksiyonu olarak bilinir.

Yazımızın esasını teşkil edecek olan esere geçmeden, hayatı ve eserleri hakkında pek az malumata sahip bulunduğumuz, ancak Türk hat sanatında Hâfiz Osman (1052/1642-1110/1698) gibi bir büyük şahsiyetin yetişmesini sağlayan sanatkârımızı önceden tanıtmak gerekir. Mustafa adındaki bu hattatımız, takrîben 1028/1619 tarihinde dünyaya geldi⁶. Eyüp semtinde doğduğu için *Eyyûbî*, Suyolcu Ömer Ağa'nın oğlu olduğu için de *Suyolcuzâde* lakabıyla ünlü olmuştur⁷.

Derviş Ali'den (ö.1084/1673) *aklâm-ı sitte* çeşitlerini meşk ederek icâzet aldı. Hâfiz Osman'a hocalık etti⁸. Hakkâk-zâde Mustafa Hilmi Efendi bu hususu, "*Hafiz Osman efendi hazretlerine sabâvet vaktinde tâlîm-i hat eylemişler*"⁹ diye ifâde etmektedir¹⁰. Sanatkârımız, 1097/1686 yılında, ömrünü geçirdiği Eyüp'de vefat ederek yine oraya defnedilmiştir¹¹.

Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî'nin, elli kadar Kur'ân-ı Kerîm, yüz kadar En'âm-ı Şerîf yazdığı naklonunmakla beraber¹², çok az yazısına rastlanmaktadır¹³. Hattatın ülkemiz müzelerinde olduğu bilinen tek mushafı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Y.761'de¹⁴ kayıtlıdır. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi envanterinde

⁴ V. Minorsky, "Chester Beatty Koleksiyonu El Yazmaları", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1962, s. 296; Bahsi geçen katalog için bkz. V. Minorsky, *The Chester Beatty Library: A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures, with an introduction by J. V. S. Wilkinson*, Dublin 1958.

⁵ A. J. Arberry, *The Koran Illuminated A Handlist of the Korans in the Chester Beatty Library*, Dublin 1967, s. 57-72.

⁶ U. Derman, "Suyolcuzâde Eyyûbî Mustafa Efendi", *Yeşilay Dergisi*, S. 413, 1968, s. 18.

⁷ Derman, *Suyolcuzâde Eyyûbî Mustafa Efendi*, s. 18; Ş. Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul 1984, s. 104; A. Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 49; M. Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 115.

⁸ U. Derman, "Hâfiz Osman'ın Yazı Sanatımızdaki Yeri", *Hayat Mecmuası*, S. 51, 1967, s. 8; U. Derman, *İslâm Kültür Mirâsında Hat Sanatı*, İstanbul 1992, s. 199; U. Derman, "Hâfiz Osman", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XV, İstanbul 1997, s. 98; U. Derman, *SSM Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 80.

⁹ Hakkâk-zâde Mustafa Hilmi Efendi, *Mizânü'l-Hatt*, İstanbul 1986, s. 212.

¹⁰ Bu konudaki kanaatini sorduğum hocam Prof. Uğur Derman; "sabâvet(çocukluk) yerine *şebâbet*(gençlik) denilseydi daha doğru olurdu" cevabını vermiştir.

¹¹ Derman, *Suyolcuzâde Eyyûbî Mustafa Efendi*, s. 19

¹² Derman, *Suyolcuzâde Eyyûbî Mustafa Efendi*, s. 19; Rado, s. 104; Alparslan, s. 49; Serin, s. 115; Derman, *SSM Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, s. 74.

¹³ Rado, s. 104.

¹⁴ Derman, *Suyolcuzâde Eyyûbî Mustafa Efendi*, s. 19.

(no: 83) Suyolcuzâde'nin eseri olarak görünen¹⁵ ve 1163/1750 tarihini taşıyan mushafın müze kayıtlarına yanlış geçtiği, onun vefatından 64 yıl sonra Revânîzâde Mustafa isimli bir başka hattat eliyle yazılmış olduğu Prof. Uğur Derman tarafından beyân olunmuştur.

Bu neşriyatla, şimdiye kadar ülkemizde bilinmeyen mushaflarından birinin de, Chester Beatty Kütüphanesi İslâm Koleksiyonu'nda muhafaza edildiğini¹⁶ belirterek, Is. 1526'da kayıtlı bu eseri tanıtmaya çalışacağız. Mushaf, 23x15,5 cm ölçülerinde, işlek ve olgun bir *nesih* hattı ile 13 satır üzerine tertip edilmiş (Foto 5) olup, 427 varaktır. Kalın, krem renkte ve *âhârli* kağıt üzerine *is mürekkebi*yle, sûre başlıkları ise *üstübeç mürekkebi*yle yazılmıştır. *Ketebe sayfasında* (v. 428a) **Mustafa el-Eyyûbî** imzası (Foto 7) göze çarpar. Mushaf tarihsiz olup, takriben XVII. asrın son çeyreğine tarihlenebilir. Yazının olgun ve işlek oluşu, eserin, hattatının verimli dönemlerinde yazılmış olduğunu göstermektedir. Sanatkârın ölüm tarihi (ö. 1097/1686) ve bezeme anlayışı da göz önüne alınırsa bu görüş kuvvetle muhtemeldir. Kime yazıldığı ve müzeye hangi yolla geldiği hususunda bir bilgi yoktur.

Mushaf kabı, dönemine âit klâsik Türk cildir. Kap, *miklepli* olup, *alttan ayırma şemse* tarzında, koyu kırmızı renkte hazırlanmıştır (Foto 2). Bu tür ciltlerde, *kalıpla* çökertilmiş zeminin tamamı *altınla* sıvanır, motifler de deri renginde kalır. *Şemse* ve *köşebendler* iki *pervazla* (kenar suyu) çevrelenmiştir. İçtekinde *zencerek*, dıştakine ise *paftalar* halinde *üç iplik rûmî* işlenmiştir. *Sertab*, yalnız noktalarla bezenmiştir. Bozulmadan kalan *alt kap* ve *miklebin* aksine, *üst kap*, yıpranmış olup kötü bir tâmir görmüştür. Bu durum, Kur'ân'ın geçmiş zamanlarda sıklıkla okunduğuna delâlet etmektedir.

Üst ve alt kapların içine altınla birer *şemse* yapılmış (Foto 3), *ayırma rûmî* ve *nebâtî* motiflerden müteşekkil bu desen, kaba bir şekilde işlenmiştir. XVII. asrın ikinci yarısından itibaren, tezyînatımızda baş gösteren bozulmalar, bu yazmada da kendini göstermektedir. Köşelerdeki bezeme unsurları, bu bozulmaların tesiriyle bezeme anlayışımıza girmiştir.

Devrinin bezeme unsurları bakımından önemli bir kaynak niteliği taşıyan yazma, özellikle XVII. asrın ortalarında başlayan ve XX. asrın ortalarına kadar

¹⁵ Alparslan, s. 50.

¹⁶ Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri "Dublin Chester Beatty Kütüphanesi'nde Bulunan Türk-İslâm Eserlerinin Tahlili" isimli proje kapsamında, Şubat 2006 tarihinde Chester Beatty Kütüphanesi'nde yaptığımız araştırmalarda, işaret edilen mushafi tetkik etme fırsatı bulduk; C. Karadaş, "Chester Beatty Kütüphanesi İslâm Koleksiyonu" Konferans, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Konferans Salonu, Erzurum 2008.

sürecek olan, klâsik anlayışımızdan uzaklaşmaya başladığımız dönemlerdeki numûnelerden biridir.

Kur'ân'ın bezemesine gelince, eserin ilk iki sayfasına (v. 1b-v. 2a) *serlevha tezhibi* (Foto 4), son sayfasına ise (v. 428a) *hâtîme tezhibi* (Resim 7) yapılmıştır. Ayrıca, sûre başlıklarına (meselâ v.426b, v.427a) *sûrebaşı tezhibi* (Foto 6) ve sayfa kenarlarına *aşere gülü* ve *hizip gülü* yapılmıştır. *Fatiha* ve *Bakara sûreleri*'ne *altın* ağırlıklı olmak suretiyle, *laciverd* renkle *tezhip* uygulanmıştır. Tezhip, hem desen hem de işçilik bakımından, yazının letâfetinden çok uzaktır. Eserde, klâsik tezhip anlayışımızın bütünüyle henüz kaybolmadığı görülse de, kompozisyon ve tezhip tekniği açısından bozulmalar âşikârdır.

Serlevha tezhibi, *ayırma rûmî* ve *nebâtî* motiflerden mülhem, *rûmî*lerle ve ağırlıklı olarak *penç* motifi olmak kaydıyla, yer yer *goncagüllerin* kullanılmasıyla oluşturulmuştur. *Osmanlı altınının* asırlar geçmesine rağmen parlaklığından bir şey kaybetmemiş olmasının aksine, zemin rengi olarak kullanılan *laciverd* boyada solmalar ve dökülmeler görülmektedir. Sadece, *Fatiha* ve *Bakara* sûrelerinde satır aralarına *beyne's-sütur* uygulanmıştır. Âyet sonlarına basitçe birer *durak (nokta)* konmuştur (Foto 4).

Sûre başlarına, *serlevha* tezhibinden daha îtinâsız tezhipler yapılmıştır (v. 426b, v. 427a) (Foto 6). Sûre başı tezhipleri, çoğunlukla *beyaz* renkli *penç*lerle boyanmış ve kaba bir işçilikle yapılmıştır. *Aşere gülleri* ve *hizip gülleri* basit bir *penç*, yahut bir *hatâyî* motifi kullanılarak kabaca uygulanmıştır.

Türk hat sanatında Hâfız Osman mektebine tesîri mutlak olan *Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî*'nin ülkemizde bilinmeyen bu mushafını bilmek, devrinin *hat*, *cilt* ve *tezhip* sanatı bakımından önem arz etmektedir. Sanatkârın elli civarında yazdığı mushaflardan, günümüze kadar sadece birisinin, ülkemiz müzelerinde bulunduğu göz önüne alınırsa, bu eserin gün yüzüne çıkarılmasının önemi bir kat daha artar. Bu eseri, sâhanın araştırmacılarına ve sanatkârlarına tanıtmaktan memnuniyet duymaktayız.

KAYNAKLAR

- Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999.
- Arberry, J. Arthur, *The Koran Illuminated A Handlist of the Korans in the Chester Beatty Library*, Dublin 1967.
- Derman, Uğur, “Hâfız Osman’ın Yazı Sanatımızdaki Yeri”, *Hayat Mecmuası*, S. 51, 1967, s. 8-9.
- Derman, Uğur, “Suyolcuzâde Eyyübî Mustafa Efendi”, *Yeşilay Dergisi*, S. 413, 1968, s. 18-20.
- Derman, Uğur, *İslâm Kültür Mirâsında Hat Sanatı*, İstanbul 1992.
- Derman, Uğur, “Hâfız Osman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XV, İstanbul 1997, s. 98-100.
- Derman, Uğur, *SSM Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002.
- Fidalgo, Manuela, “Kitap tutkunu Calouste Gulbenkian”, *Lizbon Calouste Gulbenkian Müzesi’nden Başyapıtlarla Doğu’dan Batı’ya Kitap Sanatı ve Osmanlı Dünyasından Anılar*, İstanbul 2006, s. 39-49.
- Hakkâk-zâde Mustafa Hilmi Efendi, *Mizânü’l- Hatt*, İstanbul 1986.
- Horton, Charles, *Alfred Chester Beatty*, Dublin 2003.
- Karadaş, Celalettin, “Chester Beatty kütüphanesi İslâm Koleksiyonu” *Konferans*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Konferans Salonu, Erzurum (05 Mayıs) 2008.
- Karadaş, Celalettin; Karadaş, Şükriye; Hatipoğlu, Hurisel, “*Dublin Chester Beatty Kütüphanesi’nde Bulunan Türk-İslâm Eserlerinin Tahlili*”, *Bilimsel Araştırma Projesi*, Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin (Şubat) 2006.
- Minorsky, V, *The Chester Beatty Library: A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures, with an introduction by J. V. S. Wilkinson*, Dublin 1958.
- Minorsky, V, “Chester Beatty Koleksiyonu El Yazmaları”, *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1962, s. 296-299.
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul 1984.
- Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999.
- The Chester Beatty Library*, Dublin 2004.

Foto. 1: Chester Beatty Kütüphanesi, Clock Tower Binası

Foto. 2: Alt kap-sertab-mikleb

Foto. 3: Sağ kap İçi

Foto. 4: Serlevha, Is. 1526, v. 1b

Foto. 5: Is. 1526, v. 22b-23a

Foto. 6: Is. 1526, v. 426b- 427a

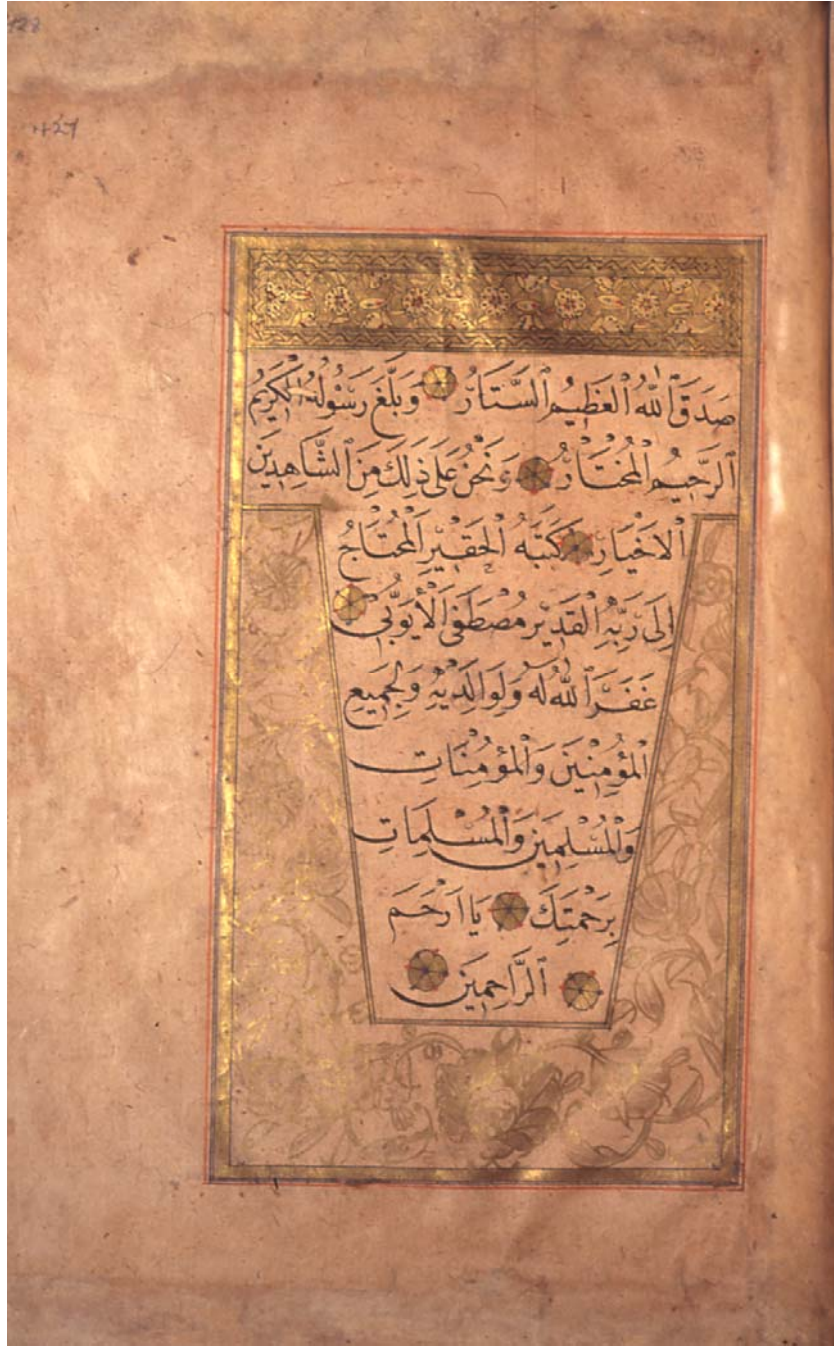

Foto. 7: Hâtîme Sayfası, Is. 1526, v. 428a